

istorii Sredney Azii, Moscow 1964; L. Ligeti, *À propos du rapport sur les rois demeurant dans le Nord*, in *Études tibétaines dédiées à la mémoire de Marcelle Lalou*, Paris 1971; idem, *A magyar nyelv török kapcsolatai a hongfoglalás előtt és az Árpád-korban*, Budapest 1986; A. Pálóczi Horvath, *Pečenegs, Cumans, Iasians. Steppe peoples in medieval Hungary*, Budapest 1989; P. Pelliot, *Notes sur l'histoire de la Horde d'Or suivies de Quelques noms turcs d'hommes et de peuples finissant en -ar (-ār)...* (*Oeuvres posthumes*, II), Paris 1949; O. Pritsak, *The Pečenegs: a case of social and economic transformation*, in *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, i (1975), 211-35; Gy. Németh, *Die Inschriften des Schatzes von Nagy-Szent-Miklós* (Bibliotheca Orientalis Hungarica, II), Budapest 1932; L. Rásonyi, *Hidak a Dunán*, Budapest 1981, Tkish. tr. *Tuna köprüleri*, Ankara 1984; A.N. Shcherbak, *Znaki na keramike i kirpičakh iz Sarkela-Beloy Veži*, in *Materiali i issledovaniya po arheologii SSSR*, no. 75 (1959); E. Tryjarski et al., *Hunowie europejscy, Protobulgarzy, Chazarowie, Pieczyngowie*, Wrocław-Warszawa-Gdańsk 1975; V.G. Vasil'evskiy, *Vizantiya i Pečenegi*, in idem, *Trudi*, i, St. Petersburg 1908. (P.B. GOLDEN)

PEČEWĪ, IBRĀHĪM (982-ca. 1060/1574-ca. 1649-50), Ottoman historian.

Pečewī was born in 982/1574 in Pécs in south-western Hungary, whence his epithet Pečewī (or, alternatively, Pečuyū, from the Croatian *peč*). His family had a long tradition of Ottoman military service. Both his great-grandfather Ƙara Dāwūd and his grandfather Dja'fer Beg served as *alay begi* in Bosnia; his father (name unknown) took part in campaigns in Bosnia, and in 'Irāk during the 1530s (Pečewī, *Ta'riḫ*, i, 87, 102-6, 436-7, ii, 433). Pečewī's mother was a member of the Šokollu [q.v.] family. At the age of 14, after the death of his elderly father, he joined the household of his maternal uncle Ferhād Pasha, *beglerbegi* [q.v.] of Buda, and then that of another Šokollu relative, Lala Mehmed Pasha [q.v.], in whose service he remained for 15 years until the Pasha's death while Grand Vizier in 1015/1607 (*Ta'riḫ*, ii, 323). He participated in many of the campaigns of the Ottoman-Habsburg war of 1593-1606. Thereafter, Pečewī was appointed *tahrir* (land census) recorder in the Rumelian *sandjaks* of Egriboz, Inebakhtī and Ƙarlı-ili (1015/1606), then *muḳābeledji* (clerk) to the Grand Vizier Ƙuyudju Murād Pasha (ca. 1607-11). Following a fire at his home in Pécs, he returned to Hungary for several years, but by 1031/1622 was again in Istanbul, where he witnessed the deposition of 'Othmān II (*Ta'riḫ*, ii, 380-8). He subsequently resumed an official career, serving as *defterdār* [see DAFTARDĀR] of Diyār Bakr (ca. 1033/1623-4), from where he was sent as *beglerbegi* of Raḳḳa [q.v.] with 200 *sekbān* troops to the defence of Mārdin (1033/1624), and then as *defterdār* of Tokat (1034/1625) (*Ta'riḫ*, ii, 391-2, 394-5, 403). His next recorded post was *defterdār* of the Tuna (Danube) province, from which he was dismissed in 1041/1631-2 to be appointed *defterdār* of Anadolu (*Ta'riḫ*, ii, 421). His next post may have been as governor of Istolni Belgrad (1042-5/1632-5), after which he became *defterdār* of Bosnia (1045/1635-6) and then of Temesvár (1047/1638) (*Ta'riḫ*, ii, 445, 442). Retiring from official employment in 1051/1641, Pečewī spent his last years in Buda and Pécs writing his history.

Pečewī's *History* as published (2 vols., Istanbul 1261-3/1864-6; repr., 1 vol., with intro. and index, ed. F.Ç. Derin and V. Çabuk, Istanbul 1980) covers the period from the accession of Süleymān in 1520 to the death of Murād IV in 1640, and is one of the principal sources for Ottoman history, particularly for the

period ca. 1590-1632 when the historian was a close observer of many events. It is a compilation (described repeatedly by Pečewī as a *medjūmū'a*) drawing upon the histories of Djelāl-zāde Mušṭafā [see DJALĀLZĀDE], Ramaḏān-zāde, 'Alī, Ḥasan Beg-zāde [q.v.], Kātib Mehmed [see KĀTIB ÇELEBİ] *inter alios* (*Ta'riḫ*, i, 3; on his use of the Hungarian histories of Heltai and Istvánffy, see Karacson Imre; *Pečewī İbrahim'in tercüme-i hali*, in *Türk derneği* [1327], 1/3, 89-96), but also including much unique material gained orally from leading viziers and other Ottoman officials and military men. It is particularly rich for events on the Hungarian and Bosnian frontiers, incorporating details which Pečewī learnt from his family and local acquaintances, and for the critical period of the early 1620s. Though written in relatively simple Ottoman Turkish, the text contains much anecdotal material and some less usual terms (occasionally of Hungarian origin) which render it lively but not without difficulty. There is a strong authorial presence, which contributes to its value as an original source.

Pečewī's *History* was a major source for Kātib Çelebi's *Fedhleke*, Na'īmā [q.vv.] and Djewrī, and was used extensively by von Hammer. No other historical work by him is known.

Bibliography: In addition to references in the article, see F. von Kraelitz, *Der osmanische Historiker İbrahim Pečewi*, in *Isl.*, viii (1918), 252-60; Ahmed Refik, *Alimler ve san'atkarlar*, Istanbul 1924, 129-50; GOW, 192-5; *Istanbul kütüphaneleri tarih-coğrafya yazmaları kataloğu. I. Türkçe tarih yazmaları*, 2 fascs., Istanbul 1944, 225-30; Ş. Turan, art. *Pečewi*, in *İA*, ix, 543-5 (with further references).

(F. BABINGER-[CHRISTINE WOODHEAD])

PECHINA [see BADIJĀNA].

PÉCS (Ottoman *Peçiy*, German Fünfkirchen, Latin *Quinque Ecclesiae*), town and centre of a *sandjak* in Transdanubian Hungary.

Founded on the site of Roman Sopianae and preserving remnants of buildings from the first centuries of Christianity, Pécs became an episcopal see in 1009, housed the first university of the country (established in 1367) and was the most important economic centre south of Lake Balaton throughout the Middle Ages.

The town surrendered without fight to the forces of Ƙāsim, *sandjak-begi* of Mohács [q.v.], and Murād, *sandjak-begi* of Pozsega (Pözhegħa), during Süleymān the Magnificent's sixth Hungarian campaign, on 17 Rabī' II 950/20 July 1543. Until 1570, it belonged to the *sandjak* of Mohács, although the name of this administrative unit alternated between Szekcső (Sekčöy) and—rarely—Pécs. Around the middle of September 1595, the *liwā* of Pécs was attached to the newly-created *wilāyet* of Szigetvár (Sigetwār) (cf. Istanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kāmil Kepeci Tasnifi 344, p. 362) and remained so until 1597. Then it was transferred to the province of Kanizsa [q.v.], established in 1600. There was one serious but unsuccessful attempt by Count Nicholas Zrínyi to retake Pécs in 1664, which caused great damage. Ottoman domination ended on 3 Dhū 'l-Ḥijidja 1097/21 October 1686 when Louis of Baden captured the town.

The 16th century Ottoman surveys present the original population of Pécs as purely Hungarian. Their number shows a markedly decreasing tendency, as in most administrative centres of Hungary. This meant that out of 531 married and 58 unmarried Christian heads of households with their 10 priests in 1546 (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu defteri 441, fols. 5b-9a) there were only 195 heads of families and 2 widows left by 1579 (*ibid.*, Tapu defteri 585, fols.

آنان در تراشیدن ریش بوده است (همانجا).

ظاهراً آشنایی پچنگها با مسیحیت در اواخر سده ۴/۱۰ م بوده است (نک: EI²; همانجا). ابو عبید بکری دربارهٔ دین پچنگها می‌نویسد که آنان ابتدا به دین مجوس بودند، ولی پس از آغاز سده ۴/۱۰ م فقیهی مسلمان که به اسارت درآمده بود، آنان را به پذیرش دین اسلام فرا خواند؛ در نتیجه پچنگها به اسلام روی آوردند و این امر موجب درگیریهایی شد که مسلمانان در آن پیروز شدند (۴۴۵/۱). این رسته دین پچنگها را شبیه دین غزان دانسته است (همانجا). به نوشتهٔ گردیزی، خزران پچنگها را برده می‌کردند و می‌فروختند (ص ۲۷۱).

مآخذ: ابن حوقل، محمد، *صورة الارض*، به کوشش کرامرس، لیدن، ۱۹۳۹ م؛ ابن رسته، احمد، *العلاق النفیسه*، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۳۰۹ ق/۱۸۹۱ م؛ ابن فضلان، احمد، رساله، به کوشش سامی دهان، دمشق، ۱۳۷۹ ق/۱۹۶۰ م؛ ابو عبید بکری، عبدالله، *المسالك والممالک*، به کوشش وان لون و ا. فره، تونس، ۱۹۹۲ م؛ ابوالفدا، تقویم البلدان، به کوشش رنو و دوسلان، پاریس، ۱۸۴۰ م؛ ادرسی، محمد، *ترهه المشتاق*، بیروت، ۱۳۰۹ ق/۱۸۹۱ م؛ اصطخری، ابراهیم، *مسالك الممالک*، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۸۷۰ م؛ *حدرد العالم*، به کوشش منوچهر ستوده، تهران، ۱۳۳۰ ش؛ کاشغری، محمود، *دیوان لغات الترک*، استانبول، ۱۳۳۳ ق؛ گنتلر، آرتور، *خزران*، ترجمه محمدعلی موحد، تهران، ۱۳۶۱ ش؛ گردیزی، عبدالحی، *زین الاخبار*، به کوشش عبدالحی حبیبی، تهران، ۱۳۲۷ ش؛ نیز:

Artamonov, M. I., *Istoriya Khazar*, Leningrad, 1962; Barthold, W. W., *Sochineniya*, Moscow, 1968; *Brockhaus, Entsiklopedicheski slovar*; St. Petersburg, 1898; BSE³; EI²; Gumilev, L. N., *Drevnie Tyurki*, Moscow, 1967; Nosov, N. E., *Kratkaya istoriya SSSR*, Moscow, 1983. عنایت‌الله رضا

پجوی ^۳، یا پیج، پکس، شهری در جنوب غربی مجارستان. این شهر در ۴۲° و ۰' عرض شمالی و ۱۹° و ۲۰' طول شرقی با ۱۵۷۳۳۲ تن جمعیت (در ۱۳۷۹ ش/۲۰۰۰ م)، یکی از ۵ شهر بزرگ مجارستان به شمار می‌رود. پجوی مرکز ناحیهٔ اداری «برانیا» است و از مراکز عمدهٔ صنعتی و بازرگانی مجارستان به شمار می‌رود («اطلس...»، ۱۳۴، فهرست: «پکس»^۴).

نام این شهر که در زبان اسلاوی پاتکاستولیه^۵، و در آلمانی فونفکیرشن^۶ خوانده می‌شود، به معنای ۵ کلیساست (هامبورگشتال، ۱۲۲/۷؛ پجوی، ۴۳۷/۱). دیرینگی این شهر که در محل شهر رومی سپیانه^۸ ساخته شده است، به سده‌های نخستین میلادی بازمی‌گردد («پکس»؛ VIII, 291/ EI²). به روایت ابراهیم پجوی، اتریشیها بنیادگذاران پجوی بودند و تا سده ۵ ق/۱۱ م در این شهر اقامت داشتند، اما از آن پس مجارها بر آنجا دست یافتند و استغنان پادشاه مجارها در این شهر ۵ کلیسا بنیان نهاد که شهر نام خود را از آن کلیساها گرفته است (۴۳۶/۱-۴۳۷).

تا پیش از چیرگی عثمانیان بر این شهر، پجوی یکی از ۵ اسقف‌نشین مجارستان به شمار می‌رفت (اکهارت، ۲۶). در ۱۳۶۷ ق/۱۷۶۸ م نخستین دانشگاه مجارستان توسط لوتی کبیر پادشاه مجارستان و لهستان در این

قیچاق دانسته (همان، ۳۷)، و مدعی شده است که سرزمین پچنگاهای ترک از مشرق حدود غز، از جنوب به برطاس و برآذاس، از مغرب به حدود مجار (مجفر) و روس و در جنوب ناحیهٔ قیچاق است. وی سرزمین خزران را در مشرق ناحیهٔ پچنگاک آورده، و آنان را پچنگاک خزر نامیده است (همان، ۸۷، ۱۹۰، ۱۹۱).

شاه خزران همه ساله با پچنگها درگیر می‌شد و به نوشتهٔ ابن رسته اشخاص متمکن و دارای بضاعت را مکلف می‌نمود که به تناسب ثروت خود هزینهٔ جنگجویان را برای پیکار با پچنگها بپردازند (ص ۱۴۰). قیچاقها نیز همانند خزران عرصه را بر پچنگها تنگ می‌کردند و در نتیجه اینان را به سوی اراضی مجارها می‌راندند. پچنگها در اراضی وسیعی از کرانهٔ رود ولگا تا مصب رود دانوب پراکنده شدند. کار اصلی آنان پرورش دام بود. در سده ۴/۱۰ م پچنگها دو شاخه (شرقی و غربی) شدند (بروکهاوس، BSE³، همانجاها).

در سالهای ۳۰۲، ۳۰۸، ۳۵۷ ق/۹۱۵، ۹۲۰ و ۹۶۸ م پچنگها به اراضی روسها هجوم بردند (همانجا). در ۳۳۲ ق/۹۴۴ م ایگور فرمانروای دولت کیف روس یا دولت بیزانس به جنگ پرداخت (نوسلف، I/37). پس از او فرزندش اسویاتوسلاو^۱ نیز با دولت بیزانس در ۹۷۱/۳۶۰ م درگیر شد (همانجا). این هر دو فرمانروا در پیکار با دولت بیزانس از جنگجویان پچنگ بهره می‌جستند. در ۱۳۶۱ ق/۹۷۲ م پچنگها به تحریک دولت بیزانس به متحدان روس خود حمله بردند و گروه کثیری از آنان را در کنار رود دنیپر منهدم کردند. در ۴۲۷ ق/۱۰۳۶ م یاروسلاو^۲ مشهور به (خردمند) در نزدیکی کیف رزمندگان پچنگ را سخت درهم شکست. با این شکست هجوم پچنگها به روسها پایان گرفت (BSE³، همانجا).

در سده‌های ۵ و ۶ ق/۱۱ و ۱۲ م فرمانروایان روم شرقی (بیزانس) کوشیدند تا برای پیکار با روسها و بلغارهای اطراف رود دانوب از پچنگها بهره جویند. در سده‌های ۴-۱۰ ق/۱۲-۱۰ م پچنگها بارها به سرزمین مجارها حمله بردند و در مرزها و درون سرزمین آنان پراکنده شدند. در سده‌های ۷-۸ ق/۱۳-۱۴ م پچنگها از صورت قومی واحد بیرون آمدند و با ترکان، مجارها، پولوتسها، روسها و اهالی روم شرقی در آمیختند و در آنان مستحیل شدند (همانجا).

زبان پچنگها از گروه قیچاقی زبانهای ترکی است (همانجا)، ولی دربارهٔ آداب و رسوم و دین آنان آگاهی کافی در دست نیست. ادرسی می‌نویسد: پچنگها همانند خزران و بلغارها جامه‌های بلند می‌پوشیدند (۹۱۸/۲). جای دیگر از قول ادرسی آمده است (نک: VIII/289/ EI²) که پچنگها همانند روسها مرده‌های خود را می‌سوزانند، برخی ریش خود را می‌تراشیدند و برخی آن را می‌بافتند. اما در کتاب ادرسی چنین مطلبی دیده نشده، و هیچ مشابهتی میان پچنگها و روسها در سوزاندن مردگان و بافتن ریش مشاهده نشده است. در رسالهٔ ابن فضلان نیز هیچ اشاره‌ای به سوزاندن مردگان از سوی پچنگها نشده، و تنها مشابهت میان

1. Sviatoslav
2. Iaroslav
3. Peçuy
4. Britannica ...
5. «Pécs»
6. Pat'kostolie
7. Fünfkirchen
8. Sopianae

MADDI YAPIMLANDIRKAN
SONRA GELEN DUKÜMLAN

21 KASIM 2009

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جلد نهم، تهران، ۱۳۸۳.